

Vad kan man lära av Gôrbra för äldre?

– ett samverkansprojekt med fokus på
tillgänglighet, gemenskap och ny teknik

Lisbeth Lindahl

FoU_i**väst** GR

Gôrbra **för äldre!**
BOSTADSBYTT • TILLGÄNGLIGHET • MÖTESPLATSER • BADRUM • ANHÖRSSTOD • TEKNIK • VESNNESSMILJÖER

Ålderdomshem år 1896 i Göteborg. Foto: Lagerberg

I Göteborg används ordet *gôrbra* när något är *jättebra*. Frågan är vad som är *gôrdåligt*? Blickar vi bakåt i tiden hittar vi exempel på det i form av de stora institutionsliknande ålderdomshemmen som inte längre finns kvar.

Det är inte så länge sedan flerbäddsrummen och sjukhemmen avskaffades. Idag är det kvarboendet som dominerar. Både på gott och ont.

De allra flesta äldre bor kvar och vill bo kvar i sitt vanliga hem hela livet. Problem uppstår när hemmet

inte längre är en trygg plats att bo på. Så kan det bli för personer som har drabbats av funktionsnedsättning och exempelvis har svårt för att gå i trappor. Kvarboende i en otillgänglig bostad är därför ett exempel på vad som är *gôrdåligt*.

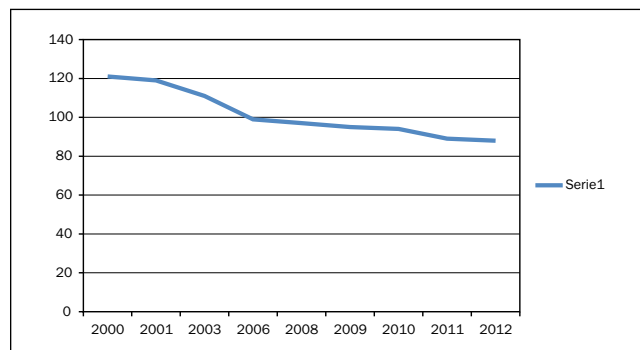
”Det är en önskan som bor i mig. Att få komma ut.”

Foto: Niklas Maupoix. Hem & Hyra 24 apr 2012

Ofrivillig ensamhet och isolering är andra exempel på vad som minskar tryggheten i hemmet. Risken att bli ensam är större för äldre personer eftersom många mister sin äkta hälft eller sina vänner på ålderns höst. Det sociala nätverket blir glesare. Om det finns ett socialt sammanhang där man bor, kan kontakterna med människor i närområdet ändå ge en känsla av trygghet och tillhörighet.

Hur man skapar goda boende- och livsmiljöer för äldre är inte en fråga enbart för vårt land. Konsekvenserna av en åldrande befolkning är något som undersöks och diskuteras i hela västvärlden. I Sverige är kvarboende vanligt. År 2012 bodde 95 procent av alla över 65 år i en vanlig bostad. Bland gruppen över 80 år var det 86 procent. I takt med det ökande kvarboendet har antalet

platser på särskilt boende för äldre minskat. Mellan år 2000 och 2012 minskade antalet platser från 120 000 till 89 000 enligt Socialstyrelsen (2012).

Antal personer 65 år och äldre i särskilt boende (tusental)

Vad kan man lära av Gôrbra-projektet?

Gôrbra för äldre var en försöksverksamhet som pågick under två år som innehöll olika projekt för ökad gemenskap, tillgänglighet och ny teknik.

Här är några lärdomar från utvärderingen av den satsningen.

Det är viktigt att skapa goda förutsättningar för att lyckas med ett projekt.

För att lyckas med ett projekt bör man förankra det i god tid, hos rätt nyckelpersoner och inkludera relevanta organisationer. Involvera personer med beslutsrätt och engagemang! Se till att ha en central koordinator som samordnar processer om ni jobbar med ett stort projekt. Det är viktigt med struktur och ledning för att främja läroprocesser, men fastna inte i kraven. Glöm inte bort betydelsen av inspiration!

För att bidra till projektets processer är det bra att vara medveten om...

- Att både externa och interna faktorer påverkar!
- Att arbetet inom ramen för ordinarie organisationer bidrar till långsiktighet, men innebär trögare processer.
- Att aktiv kommunikation kan aktualisera, inspirera och vitalisera!
- Att chefer är viktiga, men även personalen.
- Att äldres delaktighet betyder mycket.

Projektets processer stärktes av att det fanns en tydlig kommunikationsstrategi där användning av tryckt media, sociala medier, filmskapande med mera ingick. Det bidrog till att projektet nådde ut på ett sätt som det antagligen inte skulle ha gjort annars.

Projektets resultat visar:

- Att samverkan bidrar till lärdomar!
- Att tillgänglighet inte behöver kosta så mycket i samband med renovering!
- Att man med ökade kunskaper kan nå längre!

Samverkan bidrar till lärdomar

Samverkan är nödvändig på grund av kommunens begränsade inflytande över bostadsmarknaden. Även om kommunen äger en del av bostäderna via allmännyttan, har kommunen ett begränsat inflytande över dem pga. att dessa bolag ska drivas utifrån affärsmässighet. Detta är viktigt eftersom det framför allt är kommunen som förlorar på om boendemiljöerna inte stödjer ett kvarboende med god livskvalitet.

Gunnar Plato vilar på den nyinstallerade sittbänken och ledstången i hissen. Foto: Ulrika Cedervall

Samverkan behövs också för att äldreomsorgen genomgår stora förändringar pga. den stora andel äldre som bor hemma trots sjukdomar och funktionsnedsättningar. De behov som tidigare hanterades inom ramen för

äldreomsorgens förvaltning har mer och mer flyttats ut och blivit en fråga för en större del av samhället. Många uppgifter kan därför inte lösas av en enskild organisation utan kräver samverkan mellan flera organisationer. Fastighetsägare behöver t ex kunskaper från hemtjänstens personal, från bostadsanpassningshandläggare med flera, för att kunna möta sina äldre hyresgästers behov i boendet.

Hit hör kunskaper om hur man skapar tillgängliga boendemiljöer. Det är kunskaper som även gynnar de yngre hyresgästerna. God belysning, automatiska dörröppnare, smarta badrum och rum för gemenskap uppskattas av människor i alla åldrar.

I projektet utbyttes kunskaper mellan projekttagare och äldre personer och ibland med hjälp av inlånade experter i fråga om tillgänglighet, belysning, arkitektur, design med mera.

Installerad dörröppnare.
Foto: Bostads AB Poseidon

Samverkan kan ge positiva effekter genom att bidra till nytänkande och ökad effektivitet. Genom att angräpa frå-

gor ur ett bredare perspektiv vid planering av renovering och upprustning blir det lättare att göra rätt från början. Det bidrar också till bättre hushållning med resurserna.

”Framgångsfaktorerna har ju varit att vi har varit den här projektgruppen... att man har haft en sådan bred kompetens/.../ som ändå har, på något sätt kokat ihop det här. Det har väl gett jättemycket faktiskt!” (projektledare)

I praktiken kan det vara svårt att få till ett gott samarbete. Det måste finnas ett angelägenhetsmotiv för att mötas över organisationsgränser. Om det saknas, inriktar de flesta sig på arbetsuppgifterna inom den egna organisationen. Samverkan behöver också uppmuntras på ledningsnivå för att kunna prioriteras.

I mötet mellan olika yrkesgrupper och organisationer krävs respekt och intresse för varandras kunskaper för att ett utbyte ska kunna ske. I mötet mellan så kallade ”mjuka” och ”hårda värden” kan det uppstå missuppfattningar på grund av att man inte pratar samma språk. Självzensur, jantelag och en rädsla för att lägga sig i, minskar möjligheterna till lärande. Ett gemensamt projekt har den fördelen att det skapar möjligheter att gå ”utanför ramarna” och arbeta tillsammans på ett sätt som inte görs annars. Om projektkulturen präglas av att det är ”högt i tak” kan kontroverser och olikheter bli konstruktiva.

Tillgänglighet behöver inte kosta så mycket om den görs i samband med renovering!

I projektet ingick ett delprojekt inriktat på badrum. De provbadrum som skapades visar att det är möjligt att bygga äldrevänliga badrum utan att det behöver kosta så mycket. Familjebostäder skapade ett badrumskoncept som de kallade för ”Gôrbra-badrummet” som inte blev dyrare än de andra koncepten som upphandlades vid samma tillfälle. Hyresgästerna fick välja badrum i samband med att huset skulle stamrenoveras.

En lärdom är att man tjänar på att göra rätt beställning från början.

Foto: Familjebostäder

Foto: Lisbeth Lindahl

Ett annat exempel är hämtat från en upprustning av utemiljön. Att sätta dit handtag på parkbänkar i efterhand kostar mycket mer än om parkbänkar med handtag hade beställts från början. Detta är välkänt för de flesta. Det svåra är att veta vad som bör prioriteras och vad som kan prioriteras bort vid en upprustning.

Lokala förutsättningar för Gôrbra-projektet

När Gôrbra startade i början av 2011 fanns det goda förutsättningar för projektet med tanke på de samverkansrelationer som staden hade byggt upp sedan tidigare. Här ingick stadsledningskontoret, äldreomsorgen, privata och kommunala fastighetsägare, fastighetskontoret med flera. Det samarbetet hade resulterat i en rad överenskommelser och beslut. Exempelvis fanns ett beslut om gemensam definition av tillgänglighet i det befintliga bostadsbeståndet. Hela allmännyttan hade tillgänglighetsinventerat sina bostäder och en strategi för att förbättra boendesituationen för äldre hade antagits av kommunstyrelsen. Under tiden som projektet pågick fattades ett beslut om kommunala subventioner till trygghetsbostäder.

Men projekt Gôrbra stötte också på en del svårigheter i samband med starten. I januari 2011 genomfördes en stor omorganisation av kommunen, vilket innebar att 20 stadsdelsförvaltningar halverades till tio. Detta innebar oklarheter och vakanser på viktiga poster i hela kommunen. Dessutom tvingades äldreomsorgen skära ned pga. besparingskrav under den tid som projektet pågick.

För mer information om Göteborgs strategi och handlingsplan för äldres boende, gå in på www.goteborg.se. Sök på: Äldres boende – fastighetskontoret.

Gôrbra för äldre – en tvåårig försöksverksamhet i Göteborg

Gôrbra-projektet var ett resultat av en ansökan om att få bli ett försöksområdesprojekt inom ramen för regeringsprogrammet Teknik för äldre II.¹ I konkurrens med andra valdes tre kommuner ut i landet som försökskommuner: Norrköping, Västerås och Göteborg. Dessa fick fem miljoner var för att förverkliga sina idéer. Projekt Gôrbra pågick mellan 2011 och 2012 och involverade stora delar av staden.

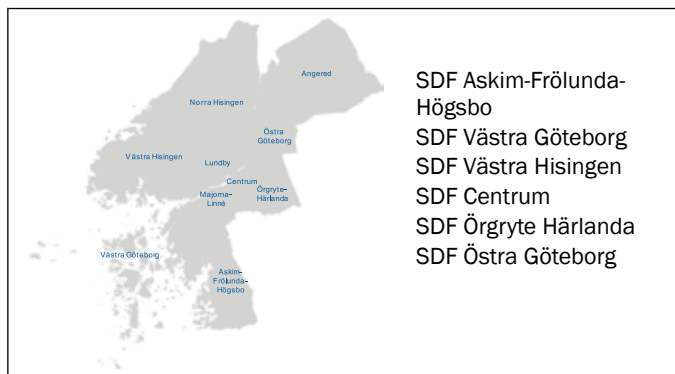
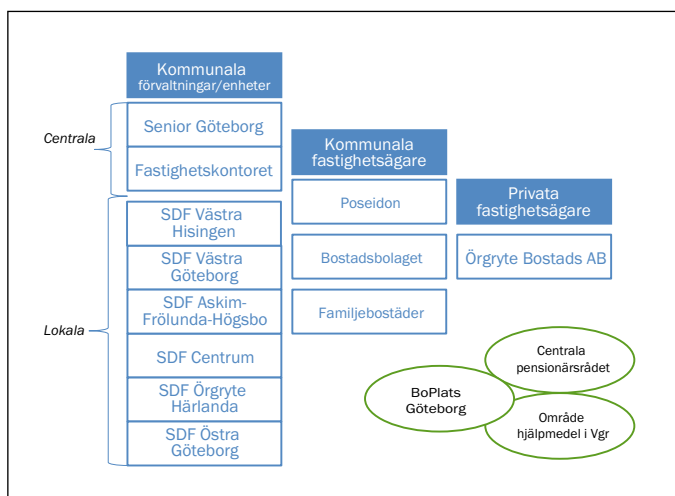

Bild: © Göteborgs Stad, Stadsbyggnadskontoret.

Gôrbra för äldre var ett stort projekt som inkluderade 6 av 10 stadsdelsförvaltningar, ett antal centrala kommunala organisationer och fyra fastighetsägare. Dessutom ingick Boplats Göteborg², det centrala pensionärsrådet samt Västra Götalandsregionens organisation för hjälpmedel.

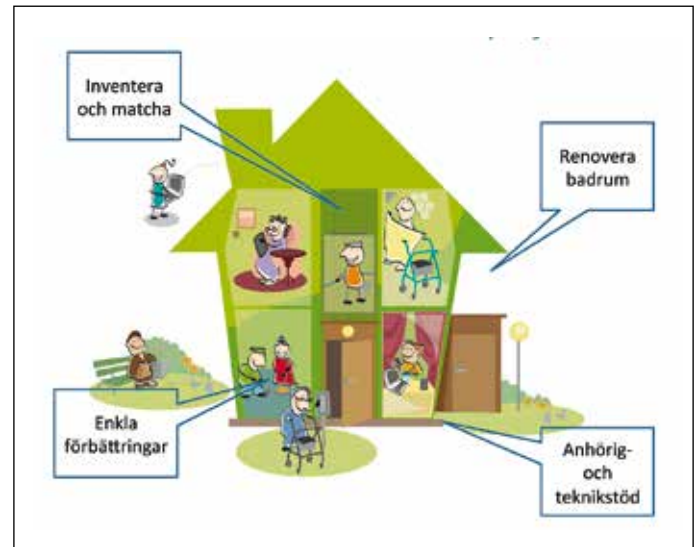

Gôrbra inkluderade många aktörer

Målet för Gôrbra var att:

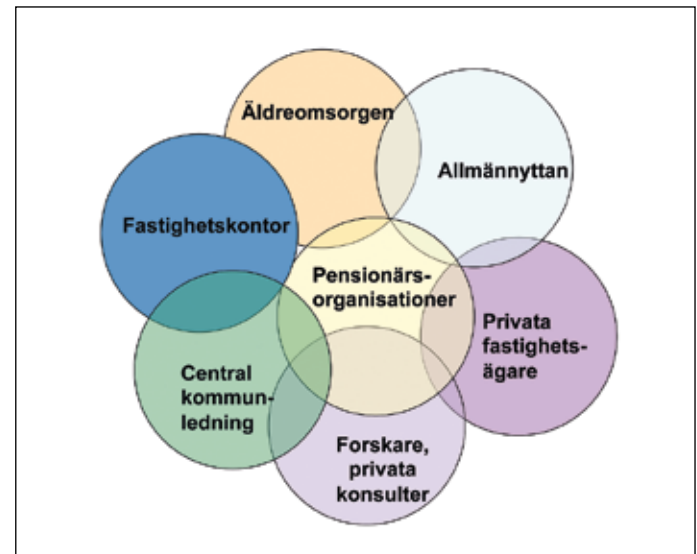
Genom kunskapsutveckling och erfarenhetsutbyte skapa förutsättningar för samverkansformer och gemensamt synsätt avseende ökad tillgänglighet och ökad användning av teknisk stöd för att stärka äldres oberoende och underlätta vardagslivet.

Göbra innehöll fyra projekt för gemenskap, tillgänglighet och ny teknik, vilket illustreras av bilden till höger.

Göbra innehöll fyra större projekt

Kännetecknande för projektet var att det var stort, komplext och hade ett tydligt samverkansfokus. Samverkan handlar om möten över organisations- och professionsgränser där olika kunskaper bryts mot varandra, vilket skapar möjlighet till nya sätt att lösa problem på (se bilden till höger).

Göbra hade ett tydligt samverkansfokus

Utvärderingen av Gôbra

FoU i Väst/GR var med som tänkt utvärderare redan från början när kommunen sökte medel för projektet. Syftet med utvärderingen var att följa och beskriva försöksverksamheten utifrån följande frågeställningar:

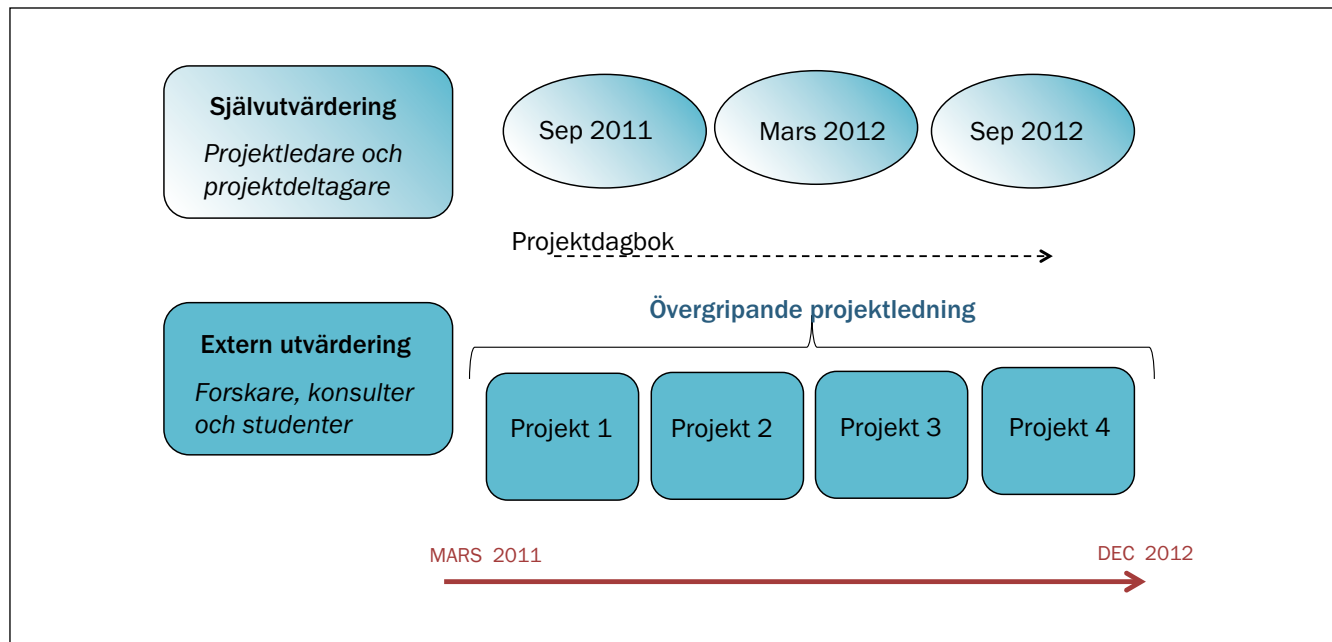
- Har projekten bidragit till försöksverksamhetens övergripande målsättningar?
- I vilken grad har respektive projekt uppnått sina målsättningar?
- Hur har respektive projekt arbetat för att nå sina mål?
- Hur påverkades resultatet av samverkansfaktorer?

En självutvärdering och en extern utvärdering genomfördes under tiden som projektet pågick. Självutvärderingen genomfördes av projektdeltagarna vid tre tillfällen: hö-

sten 2011, våren 2012 och hösten 2012. Vid varje tillfälle höll de fyra projektledarna i var sin gruppdiskussion med respektive projektgrupp. Vid två tillfällen användes också individuella enkäter för att fånga deltagarnas upplevelser av projektet. Den externa utvärderingen genomfördes av FoU i Väst/GR och bestod av intervjuer med:

- Process-/projektledare och delprojektledare (vid två tillfällen 2011, 2012)
- Äldre hyresgäster (65+) (2011, med telefonuppföljning 2012)
- Anhöriga (2012)
- Politiker (2012)

Deltagande observationer av styrgrupps- och projektmöten samt aktiviteter genomfördes under hela projektiden.

Upplägg av utvärderingen.

Kan samhället tjäna på tillgänglighetsförbättringar?

Utvärderingen bestod också av en ekonomisk analys som genomfördes av PwC³. Den identifierade merkostnader för tillgänglighetsförbättringarna, undersökte vilka som drog nytta av dem, samt vilka som betalade för dem idag. Analysen visar att det finns stora samhällsekonomiska besparingar i att genomföra tillgänglighetsåtgärder som främjar kvarboende. Förändringarna i de två fastigheter som exempelberäkningarna baseras på, ger en uppskattad besparing på 2 respektive 5 gånger investeringarna (kostnad för åtgärder). Störst besparingar kunde förutspås i den fastighet där äldrevänliga badrum upphandlades i samband med stamrenovering.

Bild: www.fotoakuten.se

Den ekonomiska analysen pekar på att samhället skulle kunna spara flera miljarder utslaget på den tjuugoårsperiod som bedöms vara en rimlig avskrivningsperiod för åtgärderna. Tjuugo år är den genomsnittliga livslängden för de åtgärder som har genomförts. Merparten av denna besparing baseras dock på antagandet om ett visst ökat

kvarboende bland pensionärerna jämfört med idag. Men det antagandet grundade sig inte på forskning. Det finns inga belägg för ett direkt samband mellan otillgängliga boendemiljöer och ett ökat behov av särskilt boende.

I analysen av vilka som drar nytta av tillgänglighetsåtgärderna pekades kommunen ut som den största vinnaren. Men även sjukhusvården, primärvården, fastighetsägarna och enskilda hyresgäster uppskattades dra nytta av åtgärderna. De kommunala besparingar som åtgärderna antogs leda till handlar om minskade kostnader för hemtjänst, hemsjukvård, korttidsboende och särskilt boende, bostadsanpassningsbidrag och färdtjänst. Sjukvården förväntades bland annat tjäna på minskade fallolyckor.

3. PwC är Sveriges ledande företag inom revision och rådgivning.

FoU i Väst/GR har gett ut fler skrifter som handlar om tillgänglighet i befintligt boende:

Vem ska värna tillgängligheten?

En rapport från en studie som ställde frågan om vad som skapar hinder för – och möjligheter att – förbättra tillgängligheten i äldres boendemiljö i tre områden i Göteborg.

Av Lisbeth Lindahl, Maria Martini & Inga Malmqvist

Vem ska värna tillgängligheten?

En liten skrift om vad som skapar hinder och möjligheter för att öka tillgängligheten i de gemensamma utrymmena i flerfamiljshus.

Av Lisbeth Lindahl & Inga Malmqvist

Tillgänglighet i gemensamma miljöer

En liten skrift som sammanfattar erfarenheterna från forskningsprojektet Vem värnar tillgängligheten? Denna skrift vänder sig främst till fastighetsägare och andra som har intresse av den fysiska miljön.

Av Inga Malmqvist & Lisbeth Lindahl

Hur kan kommuner planera för äldres boende nu och i framtiden?

Resultat och erfarenheter från projektet Inte(GR)erad bostadsplanering med fokus på äldre.

Av Sara Nordenhielm

Planerar du att inventera tillgängligheten i befintligt bostadsbestånd?

En checklista som tagits fram inom ramen för projektet Inte(GR)erad bostadsplanering med fokus på äldre.

Tillgänglighetsinventering av bostäder – vilka verktyg finns?

En katalog över inventeringsverktyg.

Av Katarina Idegård, Joanna Fehler och Lisbeth Lindahl

Vill du veta mer om vad FoU i Väst/GR har skrivit om boende och tillgänglighet?

Gå in på www.grkom.se/fouivast. Under Projekt söker du på Boende & tillgänglighet.

Den här broschyren beskriver några centrala lärdomar från utvärderingen av projekt Görbra för äldre. För den som vill läsa mer om utvärderingen finns en fullständig rapport som heter Om Görbra – Utvärdering av ett försöksprojekt inom ramen för Göteborg Stads strategi för äldres boende.

Omslagsbild: Johan Twedberg
Tryck: Sandstens, Göteborg, 2013

Gôbra för äldre var ett samverkansprojekt med fokus på tillgänglighet, gemenskap och ny teknik. Det var en försöksverksamhet som pågick i projektform under 2011 och 2012 i Göteborg. Syftet var att förbättra förutsättningarna för äldre att bo kvar hemma genom att stimulera till samverkan kring ökad tillgänglighet, användning av teknikstöd samt gemenskap. Inom ramen för ett antal delprojekt gjordes undersökningar, utbildningar, bomässor, workshops, testningar av larm, skapande av provbadrum, installation av dörröppnare med mera.

Projektet delfinansierades av regeringsprogrammet Teknik för äldre II (Hjälpmedelsinstitutet).

Lisbeth Lindahl är filosofie doktor i psykologi och legitimerad psykolog.